

GOTTFRIED BARNA

Szántó Lőrinc székely tüzér visszaemlékezése katonaidejére, 1911–1914¹

Az emlékeztetők

Dokumentumunkat szerzője emlékeztetőnek nevezte. Az is, emlékeztetni akar arra, ami a férfi életében meghatározó, ami alkalmas az utódok előtti példamutatásra, mindarra, amire érdemes, és mindarra, amire nem, de kell.

A Bibliába tett anyakönyvi bejegyzések szokásából nőtt ki ez a „műfaj”. Jól látszik ez Szántó Lőrinc apjának, Szántó Ábrahámnak 1875-ben megkezdett emlékeztető füzetébe tett feljegyzésein. 1911-ig csak az anyakönyvi események; születés, házasság, halálozás sorjáznak benne, akkor viszont megváltozott valami. A fiai katonává értek, besorozták őket, előbb az idősebb Lőrinc Jánost a cs. és kir.² tüzérséghez, majd a már nős, gyergyóújfalvi kántortanító István Ádámot a m. kir.³ 24. brassói honvéd gyalogezredhez⁴ egy évi önkéntesnek.⁵ Nem véletlenül kerültek az utóbbi adatok az anyakönyvi események közé. Súlyuk, szerepük a katonai hagyományait tisztelő, székely gazdálkodó család életében hasonlatosak voltak azokhoz.

1912-től kezdve Szántó Ábrahám az év végén összegző sorokat írt az adott esztendő általa legfontosabbnak ítélt adatairól, elsősorban a bevetett földek mennyiségéről, az időjárásról, a terméseredményről, a kiadásokról és bevételéről. Az ő világába is be-bekukkantott azért a történelem, illetve annak

¹ Megjelent: Székelyföld, 2013. 4. szám, 97–121. oldalon Szántó Lőrinc, egy székely tüzér visszaemlékezése a katonaidejére, 1911–1914. címmel.

² császári és királyi

³ magyar királyi

⁴ A 24. brassói honvéd gyalogezred az 1886-ban megszervezett fogaras-medgyesi 22., a brassói 23., a háromszéki 24. és a csík-udvarhelyi 26. honvéd gyalogzászlóaljakból 1886-ban létrehozott 24. brassói féldandárból alakult 1890-ben. Kiegészítő területe 1913-ban: Brassó, Csík, Háromszék, Nagyküküllő, Udvarhely vármegyékből állt. 1912-ben a fogarasi zászlóaljat a 23. nagyszabeni honvéd gyalogezrednek adták át, ettől kezdve az ezred döntő többségében székelyekből állt. A háború kezdetén az I. zászlóalj Brassóban, a II. Csíkszeredán, a III. Kézdivásárhelyen állomásozott.

⁵ Testileg, erkölcsileg szolgálatra alkalmas, megfelelő iskolai végzettséggel rendelkező sorköteles önkéntesek, akik egy év szolgálat után tisztvi vizsgát tettek, majd tartalékállományba kerültek.

„gazdasági” következményei. Feljegyezte az 1916-os román támadás⁶ és meg szállás előtti kiűritési útvonalukat Kolozsvártól Debrecenig, ahogy azt is, hogy a románok kiverése után visszaérkezve javaikat honnan, kiktől szereztek vissza. Ezen túl a politika, közélet nem nagyon szüremkedett be Szántó Ábrahám feljegyzéseibe, amely a család életének, a család életét közvetlenül befolyásoló körülményeknek a hézagos tükre. Nézzük csak az 1940-es évet! A második bécsi döntésről, a Magyar Királyi Honvédség bevonulásáról, Kozmás⁷ „hazatéréséről” nem emlékezett meg, hiszen felülírta azt az 1940. november 10. éjjeli földrengés. A tetőn rezgő cserepek által keltett borzasztó riadalmat, a csíksomlyói klostromban, a sepsiszentgyörgyi Mikó Kollégiumban keletkezett károkat említi. Érthető ez, hiszen az, hogy Kozmás Magyarországon van, számára természetes volt, a földrengés viszont – ami egyébként szintén természetes – valami szokatlan, ismeretlen, félelmet keltő jelenség. Szántó Ábrahám emlékeztető füzeté közkézen foroghatott a családban, hiszen annak tagjai esetenként kisebb kiegészítéseket fűztek egyes bejegyzésekhez.

Az idősebb fiú, Szántó Lőrinc emlékeztetője egyértelműen visszaemlékezés. Szemben az apja ritka, naplószerű, datált feljegyzéseivel, ő bizonyosan az események után évtizedekkel kezdte papírra vetni a vele történeteket. Két változat született, az egyik az apa stílusában írt tömörebb és egy időben később keletkezett hosszabb, amelyet most közreadunk. Utóbbi egy töretlen, folyamatos szöveg, mintha egy nagy elhatározás szülte, egy szuszra megalkotott írás lenne. Egészen biztosan töredék, hiszen az utolsó, teleírt lap alján egy lezáratlan félmondat van. Szántó Lőrinc élete utolsó éveiben szánta rá magát, hogy megírja azokat a haditetteit, melyekért kitüntették.⁸ Használt-e szerzőnk az események idején feljegyzett adatokat, volt-e naplója? Utóbbi biztosan nem. Eligazíthaták viszont azok az alaposan feliratozott korabeli fényképek, amelyeket ő küldött haza a frontról. A front mozgásáról írva talán használt térképet, de ez sem biztos. Mindenesetre története pontosan illeszthető a hadtörténeti munkákban leírt hadmozdulatokhoz. A személyek, elsősorban a magasabb parancsnokok esetében néha téved. Ez nem is csoda, hiszen az ezred-, dandár- és hadosztályparancsnokok személye nagyon gyakran változott a háború idején.

⁶ Az 1916. augusztus 26-án még „semleges” Románia 27-én, a hadüzenet átadása előtt megtámadta az Osztrák–Magyar Monarchiát, a román haderő betört Erdélybe. Öt héttel a támadás kezdete után elszállt a meglepetés ereje, a román csapatokat kiszorították a Kárpát-medencéből. 1916. december 6-án az osztrák–magyar és a német haderő már Bukarestben volt.

⁷ A települést a lakói is gyakran Csikkozmásként emlegetik, azonban a törzskönyvezett magyar neve Kozmás.

⁸ Léstyán Dénes közlése a közte és Szántó Lőrinc fia, István között lefolyt beszélgetés alapján.

Egy gondolat erejéig nézzük meg Szántó Lőrinc, itt nem közölt rövidebb visszaemlékezését! Abban bevonult Brassóba, a háborút elkezdte Galíciában és befejezte Verdunnél, az eltelt majd kilenc évről, szolgálatról, háborúról, haditettekről, kitüntetésekről egy sort sem írt. Bővebben kifejtette azonban a negyvenes évek második felétől az ötvenes évek közepéig öt ért megaláztatásokat. Ahogy apja, Ábrahám a rossz időről, a silány termésről, úgy Lőrinc szintén a nehézségekről, negatív élményekről írt abban többet.

A hosszabb visszaemlékezés néha katonásan feszes, pattogó, a mellékest, főlegest nem tűrő rövid mondatai között itt-ott előbújnak az érzelmek, a humor, a székely újonc bizonyítási és tudásvágya, hivalkodást nélkülöző öntudata és büszkesége. A vizsgára el nem utazó tanuló és a „templomozást” elmulasztó katona szégyenkezése, amely nem más, mint a tisztesség jele.

A Székely Hadosztály történetét kutatva, arról a Székelyföld c. folyóiratban publikálva⁹ tettem 2008-ban arra kísérletet, hogy megtaláljam a Hadosztály alegységeként harcoló Szántó-különítmény parancsnokának születési helyét, illetve megpróbáljam beazonosítani őt. A lap olvasója, a csíkszeredai Lestyán Dénes nyugalmazott pedagógus segítségével jutottam el Szántó Lőrinc Magyarországon élő unokájához, Szántó Lajoshoz, aki volt szíves megengedni, hogy lemásoljam dédnagyapja és a nagyapja írott hagyatékát.

A forrást olvasva úgy éreztem, hogy megtaláltam a különítmény parancsnokát. Van azonban a rövidebb visszaemlékezésben két adat, amely cáfolja a megérzést, a „hipotézist”. A háború végével kapcsolatban ezt írta: „1918 szeptemberében szabadságra engedtek Verdun alól. Metzben ültem vonatra, október elején érkeztem haza 30 napi szabadságra. Táviratilag a szabadságokat meghosszabbították, mert már megtörtént az összeomlás. Többet nem mentem vissza.” Máshol: „1919. március 15-én községi adószedő pénztárnoksággal bíztak meg...” Ha ebben az időszakban, 1918 végén, 1919 első felében otthon volt, akkor nem lehetett ő a különítmény parancsnoka. Az is egyértelmű viszont, hogy ha volt valami, amit mindenáron el kellett hallgatni, titkolni – akár a család előtt is –, az a Székely Hadosztályhoz való tartozás volt.

A dokumentum szövegén csak a legszükségesebbnek ítélt formai, nyelvi változtatásokat hajtottam végre. Itt szeretném köszönetemet kifejezni Szántó Lajosnak, Szántó Istvánnak és családtagjaiknak, valamint Lestyán Dénesnek, aki nélkül nem jutottam volna el a Szántók emlékeztetőihez.

* * *

⁹ GOTTFRIED Barna: Kurucok és internáltak. Székelyek a vörös és a nemzeti hadseregben. Székelyföld, 2008. 1. sz. 110–112.

Szántó Lőrinc visszaemlékezése

„1890-ben, május 16-án születtem Csíkkozmasón, édesapám néhai Szántó Ábrahám, édesanyám, született Kovács Julianna voltak. Édesapám született 1855. október 20-án, élt 92 évet, meghalt 1947. január 27-én. Édesanyám született 1864-ben, meghalt 1946. december 19-én, élt 82 évet. Mint igazán jó szülők neveltek és neveltettek. Az elemi iskola öt osztályának elvégzése után a csíksomlyói gimnáziumba írtattak be, melynek első osztályát eredményesen végeztem. A második osztályból évközben kimaradtam. 1902. szeptember 4-én a Csík Megyei Gazdasági Felső Népiskola¹⁰ első osztályába lettem beíratva, melyet elégségesen, az 1903/1904-es tanévben, a második osztályt jó eredménnyel végeztem. Igazgatóm volt Tivai Nagy Imre, osztályfőnököm Máthé Dénes. 1904-ben az iskola felszámoltatott, és a harmadik osztályt nem tudtam elvégezni. Dr. Balló István királyi tanfelügyelősége alatt, 1908-ban magánvizsgára kértem engedélyt, hogy a gyergyóalfalvi iskolában vizsgázhassak, melyet meg is kaptam, de a 20 korona vizsgadíjat és utazási költséget nem tudtam előteremteni, s így nem vizsgáztam. Ádám testvérem már tanult a gimnáziumban, és édesapám félt attól, hogy ha eredményesen vizsgázom, nem maradok kicsi gazdaságában. Dr. Balló a házunkhoz jött és ott dorgált meg apát és fiút, hogy őt befárasztottuk Csíkszeredából Alfaluba. Szerettem a gazdálkodást. Édesapám teljesen rám bízta a kis földbirtok művelését és minden ezzel járót.

1911 májusában besoroztak katonának. Beosztásom [a fegyvernemet] nem közölte a bizottság. Kíváncsi voltam, hogy milyen csapatosthez¹¹ hívnak be. Hát Margit[-napi] vásárákor¹² Szeredában egy sátorban jósnő jövendölt. Menjünk oda Szántó József nagybátyámmal. Nagybátyámé az elsőbbség. Be is ment, nem volt benn 10 percet és jött ki nevetve. Rózi ángyom,¹³ a bátyám felesége várta, hogy ő is mehessen Elvirához, mert a jósnő neve ez volt, de nagybátyám megfogá az ángyom kezét és Rózi ángyomat nem engedé

¹⁰ Az 1868. évi XXXVIII. tc. rendelkezett a népiskolai oktatásról. A jogszabály az elemi népiskola folytatásának szánta a három-, illetve kétosztályú felső népiskolát a hiányzó mezőgazdasági alapképzés pótlására. Bevezetése nem hozta meg a várt eredményt, a századforduló után már csak egy-két tucatszintű funkcionált. A forrás szerint 1908-ban Gyergyóalfaluban még működött ilyen iskola.

¹¹ A Monarchia haderejének kettősségéből adódóan nemcsak az lehetett a kérdés Szántó Lőrinc számára, hogy melyik fegyvernemhez, hanem, hogy közös vagy honvéd ezredhez hívják-e be. Csíkkozmas – a teljesség igénye nélkül – a cs. és kir. 82. székelyudvarhelyi gyalogezred, a közös 2. brassói huszárezred, a szintén közös 34. brassói tüzérezred és a 24. brassói honvéd gyalogezred, valamint a 9. marosvásárhelyi honvéd huszárezred hadkiegészítési területéhez is tartozott.

¹² június 13.

¹³ Vér szerinti férfirokon felesége.

a jósnőhöz.¹⁴ Rajtam volt a sor. Bementem. Mondhatom, nagyon csinos, szép és fiatal volt Elvira jósnő, kérte a bal kezemet. Elkezdte mondani, hogy udvarlok leányoknak, de udvarlásom hiábavaló, mert be vagyok sorozva, mégpedig a tüzérséghez¹⁵ vagyok beosztva. Bevonulásom után csakhamar fognak előléptetni. Katonáskodásom hosszas lesz. Sok kitüntetést kapok. Sok mindent megmondott.

Jött a behívó, k. u. k.¹⁶ ART Feldkanonen Reg. No. 34. Brassó [cs. és kir. 34. braszói tábori ágyúezred].¹⁷ 1911. október 1-jén jelentkeztem Székelyudvarhelyen, ahonnan két nap múlva vittek a fent nevezett ezredhez. 1912 áprilisában vormeister¹⁸ főtüzér, irányzó [beosztás]; 1912 szeptemberében korporal,¹⁹ tizedes; 1913 márciusában zugsführernek, szakaszvezetőnek léptettek elő. Ezredparancsnokom Emmanuel Wertz, ütegparancsnokom Heinrich Koch, aki egy szó nem sok, annyit sem beszélt magyarul. De nem is tudott. Áldott jó emberek voltak. Én nagyon szerettem őket, különösen ütegparancsnokomat. Ő nem tudott magyarul, én nem tudtam németül, és mégis én voltam a szolgálatvezetője. A szászok nem bírtak német nyelvtudásuk dacára sem velem versenyezni. 1914 augusztusában mentünk a harctérre. Elvirának igaza volt mindenben.

Megérkeztünk egy este a külvárosi kicsi állomásra, bevonulás, Brassó, 1911. október elején Platz József és Tartler János altisztek vezetése és parancsnoksága alatt. A [katona]ládákat vállra szedve menénk a kaszárnya felé. Megérkeztünk az udvarra, ahol vártak a számvivők, gazdasági feladatokat ellátó

¹⁴ Szántó Ábrahám halotti „anyakönyvi” bejegyzése szerint a jósnőtől nevetve kijövő (öt kinevető?), a feleségét hozzá be nem engedő Szántó József abban az évben, 1911 decemberében, 54 évesen meghalt.

¹⁵ A Monarchia tüzérsége a háború előtt és kezdeti időszakában elavultnak, elhanyagoltnak számított. Az előretörésre, támadásra kiképzett, nevelt gyalogságnak nem adhatott megfelelő tűztámogatást, oltalmat. Nem rendelkezett olyan lövegekkel, amelyek lőtávolság és tűzgyorsaság tekintetében korszerűnek számítottak volna. Tüzérségünk sem minőségben, sem mennyiségben nem érte el a többi európai állam tüzérségének színvonalát. Ellentétben velünk, pl. az orosz és a szerb hasonló fegyvernem is rendelkezett a legkorszerűbb lövegekkel, elavult eszközeit csak előkészített állásokban használták.

A mozgósítás előtt negyvenkét cs. és kir. tábori ágyúezred volt, amelyek általában 5–5 ütegből álltak, egyenként hat löveggel. A tábori ágyúezredek a 8 cm FK M.5, illetve M.5/8 (1905-ös mintájú 8 cm-es) tábori lövegekkel voltak felszerelve, amelyek öntött bronzcsővel és hátrasikló talppal rendelkeztek, legnagyobb lőtávolságuk 6200, illetve 7000 m volt.

¹⁶ kaiserlich und königlich (császári és királyi)

¹⁷ 1885. május 1-jén alakult a 8. tábori tüzérezredből a 23. önálló ütegosztály, majd abból 1894. január 1-jén a 34. hadosztály-tüzérezred, 1908. április 6-án lett 34. tábori ágyúezred. A teljes ezred Brassóban állomásozott.

¹⁸ főtüzér

¹⁹ káplár, azonos a tizedessel

altisztek, szolgálatvezetők²⁰ és a befogató tűzmesterek,²¹ zupások.²² A harmadik üteg számvivője egy törpe zömök ember volt, neve Klosz János. Származásilag szász. Gyorsan végignézett a sorokon s elkiáltotta magát, innentől idáig: »linksun, mars!«²³ Voltak ott 1909-beli²⁴ suszterek, szabók, és azok vezettek fel a III. üteg körletébe. Bevezettek a szobákba, ahol szép fehér lepedős ágyak készen megvetve vártak ránk. Én a nyolcas szobába lettem vezetve a kászónúfalusi Vitos Márton szabó által. Már hárman aludtak, nem gondoltuk, hogy újoncok. Lefeküdtünk. Én jól aludtam. Öt órakor már ébresztőt fújták, amely jelt már ismertem. Gyorsan felkeltem, felöltöztem. Jött Vitos Márton földi az ágyat bevetni, mivel a pokróc és a lepedők összefogása újoncnak nem volt könnyű. Mosakodás, reggelizés gyorsan végződött. A kicsi tűzmester, Klosz elkiáltotta magát: »Tags korporal [napos, ügyeletes tizedes]! Regruten antreten!²⁵« A folyosón sorakoztunk. A tűzmesterünk megint válogatni kezdett szó nélkül. Minden embert megkérdezett, hogy hova való, szeretője volt-e?

Faller József szabó, Vitos Márton szabó, Tamás József suszter voltak a ruha- és lábbeli raktárban. Az 1908-béli tűzérek leszerelésekor levett rossz, zsíros, pecsétes ruhái és rossz lábbelijeik ott voltak csomóba dobálva. »Vitos, ennek az embernek ein par suhe, ein bedinung hoze, ein vaffenrokot adni!« Kaptam egy pár csizmát, egy lovaglónadrágot és egy vaffenrokot.²⁶ Öt percen belül legyen beöltözve, volt a parancs. Beöltöztem az adott ruhába, de a tűzmester úr nem ismert rám. A csizma akkora volt, hogy egyikbe mindkét [láb]száram kényelmesen elfért volna. A nadrág önkéntesi kangárból²⁷ készült, szűkszárú pricsesz [csizmanadrág]. A rok [zubzony] meg akkora, hogy tagközépig [térdig?] ért. Egyszer jött a tűzmester: »Na magából madárijesztőt csináltak.« Elkezdett kiabálni: »Vitos, Tamás zu mir,²⁸ maguk mit csinálnak? Azonnal egy pantallót, egy pár jó bakancsot és egy testhez álló vaffenrokot kiválasztani, és ennek az embernek átadni! Öt percen belül itt legyen a folyosón, megértette?« Egykettőre felöltöztem.

Ruhám irigylésre méltó volt, de a bakancsaim nem voltak párok. Eltelt két nap, három nap. Én nem mertem mást kérni. Egy reggel az oktatóm az ő

²⁰ egy üteg anyagkezeléséért, belső rendjének megszervezéséért felelős altisztek

²¹ tűzér őrmesterek

²² továbbszolgálók

²³ balra át, menet

²⁴ 1909-ben bevonult

²⁵ Újoncoknak sorakozó!

²⁶ katonazubzonyt

²⁷ fésűsgyapjú fonál szövet

²⁸ hozzám

osztagjával csuklógyakorlatot [tornagyakorlatot] vett át, melyben én is szerepeltem, mint újonc. Persze én kifogástalanul csináltam mindent, még jobban, mint az oktatóm. Láttam a kiképzést az ellenőrző tiszt, Borda György hadnagy, az oktatómat magához parancsolta, aki egy igen ügyes irányzó volt. A neve Sbárzsa [?]. Nem sok idő múlva szólalt meg a hadnagy úr: »Kanonier²⁹ Szántó, hozzám!« Én, mint újonc, akit még nincs egy hete, oktatnak, úgy bejelentkeztem, hogy a hadnagy úr megdicsért és a reggeli csuklógyakorlatoktól felmentett. Megkérdezte, hol tanultam, azután megmondottam, hogy Csíkszeredában 10 hónapig, a 24-es honvéd gyakorlótéren tanulás közben egy Szakáli József nevű tizedes tanított. A hadnagy úr észrevette, hogy nem társak a bakancsok, és egyszer csak a napos káplártól Tamást, a susztert hívatta magához és megint engemet. Tamás jött és a következő rövid parancsot kapta: »Kanonier Szántónak, az én parancsomra egy pár bakancs adjusztálandó! Ma péntek. Vasárnapi ruhavizsgánál abban akarom látni! Tamás apréten,³⁰ Szántó itt marad!« A szolgálatvezető Krisztel János szakaszvezető volt, ki szintén 1909-béli, akinek nem tetszett a hadnagy úrral való barátkozás.

Az ágyút és annak részeit, a vele való bánást, a szakaszvezető zugsführer úr [Krisztel] tanította, Konrád Márton zászlós úr ellenőrzése alatt. Krisztel szakaszvezető úr nem engedett az irányzékhoz és a závározathoz,³¹ én mindig beosztatlan szerepeltem. Konrád zászlós úr észrevette a Krisztel eljárását, hogy csak a szászokat akarja az ágyú kezelésére készíteni. Hát engemet egyes számúnak nevezett meg, ami annyit jelentett, hogy irányzónak vagyok beosztva. A zászlós úr vezényelt, én meg csináltam gyorsan és pontosan, mikor mondtam »fertig«,³² nem akarták hinni, megnézték és jó volt. Jó ám, mert Bagoly András vormeister engemet már megtanított. Az ütegparancsnok sorakozót vezényelt. Kiszóltotta a sorból az újoncokat, kiket jónak láttak tisztos iskolába íratni.

Minden reggel 7–8-ig lovarda. A felnyergelt lovat hosszú [vezető]szár-ra engedték, egy a szarát fogta, másik egy hosszú nyelű ostort. Hogy a pantalló ne csússzon fel, kamáslit³³ gomboltunk a [láb]szárunkra. Beosztottak a lovakhoz. A lovaglói iskolát Borda György hadnagy úr tartotta. Vezényelt. Nem volt szabad a kengyelvasat és a fékszarát megfogni, úgy kellett felugrani a nyeregbe. Akkor szépen indították a lovat egy körön lépésben. Vezényszó után csinálni kellett a csuklógyakorlatot. Közben az öreg szárvezető és ostoros

²⁹ tűzér

³⁰ hátra arc

³¹ a löveg mozgatható csövét az aggyal összekötő része

³² kész

³³ lábszárvédő

(tlancsführer és pácsenführer)³⁴ suttogva megkérdezték: »Leszen-e egy deci?« Ha nem ígért a lovas, könnyen lefordult a lóról. Harmadszor mentünk lovagló iskolába, amikor Koch százados szemlét tartott. A lovasokat nem, de a lovakat ismerte. Én egy Dézsi [Dézi?] nevű lovon ültem, amelyik egy kiváló iskola ló volt. Ügetésben is simán ment és egyenletesen, de volt egy Lengyel nevű kicsi ló, amelyik úgy rázta a lovasát, hogy mindegyre a lovasa a földön találta magát. A százados úr parancsára lovat kellett cserélni. A Lengyelen egy Bába nevű jó tele fiú ült, aki törpe volt, de 75 kg. A Dézsi magas ló, 166 cm, a Lengyel 152 cm. Én felugrottam a lóra, de a Lengyelre alig tudtam, mert a bűdös dög felém engedett [rúgott], de azért fölugrottam, és már mentünk is a körön. Bába barátom még mindig a földön próbálgatta a Dézsire felugrani, de nem sikerült, míg a pácsenführer nem segített. Néhány percig tartott a lovagolás. Megkérdezte a százados úr, hányadszor ültem lóra? Mondottam, harmadszor.

Aznap délután 5 órakor, parancskiadáskor Konrád zászlós úr olvasta fel az ütegparancsot, hogy farkanonier³⁵ Szabó János, Lukács Mózes és kanonier Szántó Laurentiu 5–5 korona díjat kaptak a jó lovaglásért. A szász tiszték és újoncok borzasztóan haragudtak, hogy három magyar kaptunk prémiumot. Bizon öt ezüst korona sok pénz volt. Egy pár bakancsot lehetett vásárolni belőle és még pénze is maradt az embernek. A kiképzés véget ért. Megkezdődött az őrszolgálat. Bagoly engem nevezett meg helyettesnek, ami annyit jelentett, hogy minden szombaton az ágyút meg kellett tisztogassam. Bagoly András irányzó engem annyira kioktatott a tüzérségi zsebkönyv szerint, hogy nem volt olyan feladat, amelyet úgy elméletileg, mint gyakorlatilag ne tudtam volna végrehajtani. Mint hathónapos tüzér, már a szögmérőt is ismertem és tudtam állítani pontosan.

1912 augusztusában királyi hadgyakorlatra indultunk. Útirányunk Fogaras, Nagyszeben, Szászsebes, Szászváros, Hátszeg, Karánsebes, Ezeres, Móricföld, Detta, Zombolya, Nagycsanád, Apátfalva, Makó,³⁶ ahol Ferenc Ferdinánd trónörökös lefúvatott [a hadgyakorlatot]. Lefújás után a Halmipusztáról lovaink alig értek be Makóra, annyira le voltak romolva és gyengülve. Nagycsanádnál a Maros hídja le volt előttünk zárva, mert az [a feltételezett, a gyakorlatra

³⁴ Vélhetően a der Laschen, szíj és a die Peitsche, ostor szavakból eredeztethető kifejezések.

³⁵ hajtó, lovon ülő tüzér

³⁶ A Fogaras, Szeben, Hunyad, Krassó-Szörény, Temes, Torontál, Csanád vármegyéket érintő menet során Brassótól Piskiig a Dél-Erdélyt az Alfölddel összekötő főútvonalon haladtak. Piskinél délre fordultak a Hátszegi-medencébe, majd nyugatra a Ruszka-havasokat a Godján-hegységtől elválasztó Bisztra völgyébe, a Vaskapu-hágón (669 m) át Karánsebesnek. A Bánátban nyugatra haladva délről kerültek meg Temesvárt, majd északra fordulva érték el Makót. Ez az útvonal mintegy 580 km.

kijelölt] ellenség által meg volt szállva. Este 9–10 órakor pontonhidat építettek hidászaink, és azon átkeltünk. Átkelés előtt lőállásunk a főúton, egy száraz vízlevezető árok mellett volt. Az árokra valószínű, a Maros áradásakor volt szükség. Az árokban és mellette igen jó kukorica volt, ahová az ellenségnek jelölt gyalogság befészkelődött. Ütegünket meg akarták rohamozni. Az elsőtiszt tüzet vezényelt. Az ellenséges gyalogság csak kúszott előre. Figyelték, hogy most mi fog történni. Az egyik [löveg]kezelő a gyakorló töltényt földdel megtöltötte, és úgy tette be a csőbe. Elsütötték az ágyút, hát az ellenség visszaszaladt. Nem is kellett sokat löni, már kaptuk a parancsot: »Fajierenstelen«, tüzet szüntess!

Az úttesten, az ágyúmtól kb. 9 méter távolságban állott három szürke sapkás tiszt. Karjukon és sapkájukon széles fehér szalag volt, ami jelezte, nekik szabad mindenhol figyelni. Egyik hozzám lépett és németül megkérdezte, melyik ezred és melyik üteg? Én feleltem, mire az elsőtiszt megérkezett, és azal beszélt tovább. Az elsőtiszt aztán közölte velünk, hogy [Ferenc] Ferdinánd trónörökös volt. A másik kettő báró Kárg [Karg] János altábornagy³⁷ és Köves vagy Kövesházi [báró Kövesházi Kövess Hermann] tábornagy³⁸, hadosztály- és hadtestparancsnokok. Két hét sem telt el, tizedesnek voltam előléptetve, amiért egy Biris János nevű szász nagyon haragudott, mert ő áprilisban címzetes káplárnak volt előléptetve, de csak akkor lett valóság, mikor én, és rangeggyel voltam előléptetve, s így én voltam első [rangidős].

Következett a honvéd tüzérség³⁹ felállítása, amelyiket a k. u. k. ezredekől szedtek össze. Háromszor kértem kihallgatásomat, hogy a honvédséghez juszak, de a harmadik kihallgatásomkor Koch ütegparancsnokom zárkát ígért, ha még kéredzkedni merek. A szászokat, románokat áthelyezte, de engem nem. Pár hónap múlva előléptetett zugsführernek.

³⁷ Karg János, bebenburgi, báró (Bodenbach, 1859. szeptember 7 – Budapest, 1934. január 4.) katonatiszt, 1907-ben vezérőrnagy, 1911-ben altábornagy, 1915-ben címzetes gyalogsági tábornok. 1914. augusztus 1. és 1914. november 22. között a 38. honvéd hadosztály parancsnoka.

³⁸ Báró Kövesházi Kövess Hermann (Temesvár, 1854. március 30 – Bécs, 1924. szeptember 22.) katonatiszt, hadmérnök, az I. világháború sikeres hadvezére. 1902-ben vezérőrnagy, 1907-ben altábornagy, 1911-ben gyalogsági tábornok. Ettől az évtől kezdve a XII. nagyszabeni hadtest, majd a Kövess Hadseregcsoport (Armeegruppe Kövess) parancsnoka egészen 1915 szeptemberéig, amikor átvette a 3. hadsereg parancsnokságát. 1918. november 1-jével az uralkodó ki-nevezte az osztrák–magyar fegyveres erők legfelsőbb parancsnokává, ő volt a Monarchia utolsó főparancsnoka.

³⁹ A véderőről szóló 1912. évi XXX. tc. rendelkezéseinek megfelelően 1913-ban, 45 évvel a Magyar Királyi Honvédség megalakulása után állították fel a honvéd tüzérséget. Az új alakulatokat a közös tüzérezredekől hozták létre, onnan tették át megfelelő számú tisztet, altisztet, kiképzett legénységet. 1913 januárjában alakultak meg a törzsek, februárban az ütegek és az egyéb alosztályok, március 1-jén került át a tisztikar, a legénység a honvédség állományába. 1914 tavaszán a honvéd tüzérség nyolc tábori ágyúezredből és egy lovas tüzérosztályból állt. Az ezredek négy, a lovas tüzérosztály három ütegből állt, ütegenként hat löveggel.

Szolgálati idő két év! Az 1911-ben bevonultakon kezdődik [a leszerelés]. Örvendeztem én is. Vártam a leszerelést. Hiába örvendeztem, mert mint nélkülözhetetlent visszatartottak. A zsoldon felül havi 5 korona díjat minden hónap elsején fizettek. Nem sok pénzt volt, de mégis sok. Lehetett belőle szépen járni moziba, színházba, vendéglőbe, jó társaságokban megjelenni, mert értéke volt. Mondhatom, igen jól telt [a szolgálat ideje], tisztjeim nagyon megbecsültek. Szolgálatvezető voltam. Kapitányom a zupásokat nem szerette. Azt mondta: »Azok csak kiabálni tudnak s káromkodni.« Szolgálatvezetők voltak 1912-ben Zácsia [?] Vasilie tüzmaster, 1908-béli, később Ancsa János tüzmaster, 1905-béli. Tartler János tüzmaster csak pár hétig volt az ütegben. Binder János szelíd, nem sokat mondó volt, aki a befogatásnál segítkezett Béres János befogató tüzmasternek, akit kapitányom is megbecsült.

Müll János szakaszvezető a 9-es számú szoba parancsnoka. Én meg a 8. számú szoba parancsnoka voltam, mint tizedes. Nálam mindig rend volt, míg nála rendetlenség. Rettenetesen bántotta, hogy engem elég gyakran dicsértek és őt megpirongatták. Polgári életben bádogos volt, feketehalmi [Brassó vármegye] szász. Mindig birkózni akart valakivel. Egyszer engemet is elkapott. Valósággal kierőszakolta, hogy meg kellett fogjam. Nem azért, hogy erős lettem volna, de valahogy úgy találtam leteríteni, hogy a lába szárát az ágy lábába úgy megütötte, hogy alélt lett, s két hétig borogatták a betegszobában ólomcetes borogatással. Mindig fenyegetett. Aztán ő is a honvéd tüzérségnek átadatott. Különben nem féltém tőle.

1913-ban, mint szakaszvezető szolgálatvezető-tüzmasteri teendőkkel lettem megbízva, mivel Hlaszni Ferencet elvezényelték Hajmáskérre lőiskolába, ahol maradt 1914. augusztus 1-jéig. Mint szolgálatvezetőnek megvolt a tekintélyem. Azelőtt is megvolt, de azt mindenki tudta az ütegben, hogy nem Ancsával vagy Tartlerrel van dolguk, ha valamilyen bajuk volt.

1913-ban húsvéti szabadságot nem kaptam. A befogató tüzmasteret elengedte a kapitányom szabadságra, mivel Binder tüzmaster helyettesítette. Nagypénteken este parancsot kaptam arra, hogy 4 szekérral kell menjek szalmát vásárolni valamelyik szász faluba. Nagyszombaton reggel 5 órakor elmentem [Botfalura] és az egyik özvegyasszonytól megvettem egy kazal árpszalmát potom áron. A négy szekér szalmát felrakták. A mérlegre nem tudtunk reá állani. A négy szekéren lehetett 50 mázsa. Még maradt ott 5-6 mázsányi szalma, a szalmáért kifizettem 36 koronát. Délután 6 órákorra hazaérkeztünk. Koch Henrik kapitány, az üteg parancsnoka várt a kaszárnya kapuban. Nagyon csodálkozott [a szalma mennyiségén]. Az egyik szekér nem fért be a kapulábak között és a kapuláb tetejét magával vitte. Parancsnokom felparancsolt az irodába. A quitungot, nyugtát és a megmaradt pénzt átvette és elcsodálkozott. Én

akkor nem tudtam mi a baj, de később megtudtam. A szalmát vásárló zupások [továbbszolgálók] a szalmának mázsáját 2–3 koronába nyugtáztatták az eladóval. Még a községi előjáróságot is berántották, hogy igazuk legyen.⁴⁰ Koch kapitány úr kérdőre vonatta a befogató tűzmestereket. Nekem pedig tudomásomra adta, hogy ha akarok, mehetek szabadságra, mert a célját elérte. Én nem fogadtam el az ajánlatát. Az ünnepek lejártak. Nagyon jól éreztem magam, mert kapitányom megajándékozott 15 koronával.

Az éleslövészi gyakorlatot mindig Vledény nevű község határában tartotta az ezredem. Három héttel hamarabb, egy Grosz nevű főhadnagy vezetése és parancsnoksága alatt, a lőterek előkészítésére lettem 32 emberrel vezényelve. Igen jól sikerült az alakok [célok] elhelyezése. Az ezredparancsnokomat a fekvő és a szaladó célok, s nem különben a menetoszlopok mozgása nagyon meglepte. A lövészi gyakorlat néhány nap tartott. Gyakorlat után az ezred hazament Brassóba és mi 32 emberrel továbbra is Vledényben maradtunk építményeink lebontására. Velem volt Léstyán István is, aki mint közlegény nagyon kitűnt a munkában egy Lázár nevű asztalossal. Egy héttel később mi is hazamentünk Brassóba. Aznap, mikor megérkeztünk, ezredparancsban volt név szerint a dicséret. Nyári szabadság 1913-ban nem volt, ami 30 nap szokott lenni, de azoknak, akik velem Vledényben voltak, 15–15 nap szabadságot adott Wertz Emmanuel ezredparancsnok úr.

Júliusban, egy szombati nap érkeztem haza Kozmásra. Hétfőn már mentem a havasra csikókosárt⁴¹ csinálni, ahol délelőtt a bal lábam fejét talpig vágtam. Szekeremen Kelemen János hazavitetett. A 15 napot az ágyban töltöttem, és még 15 nappal meghosszabbították szabadságomat.

Az ezred elment lovak nélkül nagygyakorlatra Nagysink vidékére. Az ágyúkat a nagyszebeni tüzérek, a 36-osok és a 12-es tarackosok⁴² húzatták. Augusztus 13-án én is ütegemhez érkeztem. 18-án ünnepeltük őfelsége Ferenc József születésnapját, mely napon a további hadgyakorlatot megszüntette az uralkodó,

⁴⁰ Bevett gyakorlat lehetett ez a hadsereg beszerzéseinél. Szántó Ábrahám a következőket írta 1917. január 26-án: „Korporal Ferencz István 1917. január 26-án vett pityókát 10 métermázsa, önkényűleg [önként] ígért 17 K-t [mázsájáért], felmérés után ki is fizette. Midőn kifizette az összeget, kijelentette, hogy Zászlós úr neki azt mondotta, hogy megadhassa a 18 K-t is, ha alább nem adja a tulajdonos, és így után akarta fizetni, én nem fogadtam el. A nevezett azonban 18 koronás elismervényt vett tőlem.”

⁴¹ állatok éjszakai pihenőhelye, karám

⁴² 1892. január 1-jén a XII. nagyszebeni hadtest-tüzérezredből alakult a 35. önálló ütegosztály, majd ebből 1894. január 1-jén a 36. hadosztály-tüzérezred, ez lett 1908. április 6-án a cs. és kir. 36. tábori ágyúezred.

Az 1854-ben felállított 8. tüzérezred 1885-ben XII. hadtest-tüzérezred lett, majd 1908. április 6-tól cs. és kir. 12. tábori tarackosezred. Mindkét ezred teljes egészében Nagyszebenben állomásozott.

és az ezredeket hazaparancsoltatta. A lábamra csizmát nem tudtam húzni. Még felhúzni feltudtam, de lehúzni fájdalmas volt, mert az elvágott ín mindig megsérült.

Elvezényeltek Kóhalomba remomdákért.⁴³ Egy Fleinger nevű szásztól vásároltak 17 db csikót, amiket vonaton szállítottunk Brassóba. Alighogy megérkeztem, jött a parancs, hogy a kiselejtezett lovakkal kell induljak Szebenbe a trénekhez.⁴⁴ Már össze voltak írva az induláshoz szükséges iratok. Következő nap reggelén hét órakor indultam is. A lótápot én vásároltam meg. Négy nap kellett megtegyem az utat. Elő volt írva minden napra, hogy honnan, meddig mehetek. Az emberekről nem kellett gondoskodni, mert azok az élelmet megvásárolták, csak hogy pénzt kapjanak. Vezettünk egy db négyéves gyönyörű csikót is, amit előző évben vettek. Operálva volt, az orrán nem tudott lélegezni. A nyaktövén egy cső volt a légcsőbe vezetve, zsineggel a nyakhoz kötve. Megnyergeltem magamnak, hogy azon fogok lovagolni. Úgy is történt. Lovakkal csak lépést szabadott menni, de én ügettem. Nem jutott eszembe a lélegező cső. Kiesett, a csikó ingadozni kezdett, összeesett. A csövet alig tudtuk régi helyére visszatenni. Aztán valahogy megindultunk, de többet nem volt kedvem lovagolni azon, hanem egy Ara nevű öregre ültem. 1912-ben Lipót Szalvátor herceg⁴⁵ is azon lovagolt, mint tüzérségi főfelügyelő.⁴⁶ Igaz, sovány és öreg volt [a ló], Wertz ezredes úr nem kellett féljen, hogy a herceget ledobja magáról. A herceg magas ember volt, a ló meg törpe. El lehet képzelni, hogy néztek ki. Megérkeztünk Szebenbe. A lovakat átadtam, mi meg visszautaztunk Brassóba. A csizmámat hatodik nap húztam le, mialatt a lábam teljesen meggyógyult. Következett az elszámolás. A pótkeretnél egy Jekel nevű számvivő tüzemester számoltatott el. Igen ügyes ember lévén, könnyen ment az elszámolás. Mondhatom, hogy nagyon sok perzent zullagot [százalék pótlékot, részesedést] kaptam. Mint katona igen gazdag voltam.

Az egyévi önkéntesek 1914 tavaszán hazajöttek. Az ütegünkben is voltak hárman, igen ügyes fiúk. Azok egy vasárnapért képesek lettek volna

⁴³ remonda, fiatal, betanítatlan katonaló

⁴⁴ szállításra felállított katonai szervezet

⁴⁵ Habsburg-Toscanai Lipót Szalvátor (Altbunzlau, 1863. október 15 – Bécs, 1931. szeptember 4.) magyar királyi herceg, osztrák főherceg. Tüzértiszt, 1896-ban vezérőrnagy, 1899-ben altábornagy, 1906-ban tábornag, 1916-ban vezérezredes. 1907–1918 között a Cs. és Kir. Tüzérségi Fegyvernem Főfelügyelője. Kiváló műszaki szakember, akadémiai tag, feltaláló, akinek az irányításával az osztrák–magyar tüzérséget a háború alatt a legmodernebb elveknek megfelelően szervezték át.

⁴⁶ Magasabb rendfokozatú tüzér tábornok, aki a fegyvernem teljes szervezetének, intézményhálózatának felügyeletével volt megbízva. Hadászati szinten – az I. világháború idején – a honvédelmi miniszter alárendeltjeként gyakorolta a szakterület legfelsőbb felügyeletét.

mindenüket nekem adni, csak szolgálatba ne tegyem [őket]. A kantinos egy Horváth nevű volt, aki elég gyakran közölte, hogy tíz üveg sör részemre ki van fizetve. Máskor egy százgrammos cigaretta dohány, hogy kitől, azt nem kérdeztem. Volt úgy is, mikor nem fogadtam el. A kantinos nem árulta el azt, hogy kitől, mi van. Egy fiatal hadnagyom volt, Krinner volt a neve. Tőle tudtam meg legtöbbször, hogy ki az a gálánt ember, akinek annyi sok pénze van. Gazdag kereskedők gyermekei voltak.

Így telt 1914 első fele. Telt az idő. A vásár- és ünnepnapokat megünnepeltük. Templomozás reggel 7 órától, minden vallásfelekezetű kellett menjen templomba, amit szigorúan ellenőrizett a laktanya ügyeletes tiszt és altiszt. Én legtöbbször a református vallásúakat vezettem fel, mert oda voltam parancsolva.⁴⁷ Egyszer elfeledtem a templomozást, és egy Dániel nevű tüzmaster, a második ütegtől laktanya ügyeletes altiszti szolgálatos jelentése miatt ezredkihallgatásra is jártam. Alig úsztam meg büntetés nélkül, meg lettem szidva, de az is elég volt. Délután Kerekes Antal barátommal fölmentünk a városba, és ott töltöttük az időt jó viseletű leányok társaságában, akik füleiek [Erdőfüle, Udvarhely vármegye] voltak. Négy elválaszthatatlan testvér: Dobai Viktória, Márka, Irénke, Rózsika nevűek, irigylésre méltó ügyesek voltak. Varga Klári és testvére Róza, ezek unokatestvérek voltak az előbbiekkal. Nagyon összetartottak hatan.

1914. augusztus. Mozgósítás, felszerelés és a harctérre indulás. A laktanyából kihelyeztek a Közép utcába. Kaptam egy csomó ismeretlen embert. Mikor kereste a napos Pétert, ha meg is találta, de azt mondotta, ő Pál és nem Péter. Borzasztó nehéz volt összeállítani az üteget. Sorakozónál 160 emberből csak 70 ember, ha megjelent. Augusztus közepén elhagytuk Brassót. Galíciába mentünk, és Sztaniszlau előtt nyílt pályán szedtük le ágyúinkat, lovainkat. A 38. honvéd hadosztályhoz⁴⁸ lett ezredünk beosztva. Melybe tartoztak még az 5-ös honvéd tüzérség,⁴⁹ 12-es tarackosok.⁵⁰ Hadosztályparancsnok báró Karg János altábornagy. A tüzérdandár parancsnoka Wertz, Emanuel. 75. gyalogdandár

⁴⁷ Szántó Lőrinc római katolikus volt.

⁴⁸ A hadosztály a XII. hadtest részeként került a frontra, később a Kövess Hadseregcsoporth (Armeegruppe Kövess) része. Ebben az időben hadosztályparancsnokok voltak: Karg János altábornagy, Nagy Pál vezérőrnagy, Szurmay Sándor altábornagy.

⁴⁹ A honvéd tüzérség megszervezésekor, 1913 januárjában állították fel Nagyszébenben az 5. honvéd és Lugoson a 6. honvéd táborigyűzőosztályt, ezeket egyesítették 1914 tavaszán. Az így megalakult m. kir. 5. táborigyűzőosztály parancsnoksága és a lugosi osztály (két üteg) Marosvásárhelyre került, a szebeni osztály helyben maradt. A négy üteg először 1914 júliusában a nagysinkai éleslövészetben találkozott, augusztus 22-én már Halics környékén voltak, 25-én át-estek a tűzkeresztségen.

⁵⁰ A cs. és kir. 12. tarackoszred nem volt része a 38. hadosztálynak, de a XII. hadtestben harcolt.

parancsnoka Bernyászký [Bernátský Kornél?] ezredes.⁵¹ A 76. dandár parancsnoka Gombos [Mihály] ezredes.⁵² 21, 22, 23,⁵³ 24-es honvéd gyalogezredek. A mi ezredünk parancsnoka Andersch ezredes.

Megindultunk kelet felé,⁵⁴ Podheitse és Monastraciskánál volt a tűzkeresztség. Vastag köd miatt látni még 10 méter távolságra sem lehetett. Egy kenderföld mögött foglaltunk állást, hogy ha a köd kimegy, mégis az ellenség ne lássa az ágyú- és lőszerkocsijainkat. Az orosz gyalogság is a kenderföld másik szélén telepedett meg. Koch ütegparancsnok felderítette lóháton ülve, hogy az

⁵¹ A 75. honvéd gyalogdandár a 21. és a 22. honvéd gyalogezredekéből állt, parancsnoka a háború kitörésekor Lippner Károly tábornok volt. Bernátský Kornél 1914-ben a 7. verseci honvéd gyalogezred parancsnoka volt. 1915-ben nevezték ki a 76. gyalogdandár parancsnokává.

⁵² A 76. honvéd gyalogdandár a 23. és a 24. honvéd gyalogezredekéből állt. Gombos Mihály ezredes 1914-ben nem volt a 76. dandár parancsnoka, 1915-ben nevezték ki a 75. dandár parancsnokává.

⁵³ A 21. kolozsvári honvéd gyalogezred az 1868-ban megszervezett kolosi 30., a gyulafehérvári 20., az aranyosi 29. és a doboka-szolnoki 32. honvéd gyalogzászlóaljokból 1886-ban létrehozott 21. kolozsvári féldandárból alakult 1890-ben. Kiegészítő területe 1913-ban Alsófehér, Kisküküllő, Kolozs, Tordaaranyos vármegyékből állt. 1912-ben a IV. zászlóalj kivált az ezredből és az újonnan megalakított 32. dési honvéd gyalogezred I. zászlóalja lett. A háború kezdetén az ezredtörzs és az I. és III. zászlóaljok állomáshelye Kolozsvár, a II. zászlóaljé Nagyenyed volt.

A 22. marosvásárhelyi honvéd gyalogezred az 1868-ban megszervezett marosvásárhelyi 27., a naszód-besztercei 31., a szászrégeni 28. honvéd gyalogzászlóaljokból 1886-ban létrehozott marosvásárhelyi 22. féldandárból alakult 1890-ben. Kiegészítő területe 1913-ban Csík, Kolozs, Marostorda, Tordaaranyos, Udvarhely vármegyékből állt. A háború kezdetén az ezredtörzs és az I. és III. zászlóaljok állomáshelye Marosvásárhely, a II. zászlóaljé Erzsébetváros volt.

A 23. nagyszebeni honvéd gyalogezred az 1868-ban megszervezett hunyadi 19., a nagyszebeni 21., küküllői 25. honvéd gyalogzászlóaljokból 1886-ban létrehozott 23. nagyszebeni féldandárból alakult 1890-ben. Kiegészítő területe 1913-ban Alsófehér, Fogaras, Hunyad, Szeben vármegyékből állt. 1912-ben a 21. brassói gyalogezredtől átvette a fogarasi zászlóaljat, Kisküküllő pedig a 21. gyalogezred kiegészítési területe lett, az addig Erzsébetvároson állomásozó zászlóalja helyét a 22. ezred II. zászlóalja vette át. A háború kezdetén az ezredtörzs és az I. zászlóalj állomáshelye Nagyszeben, a II. zászlóaljé Déva, a III. zászlóaljé Fogaras.

⁵⁴ A Monarchia Galíciában felvonuló haderejével szemben álló orosz erők számbeli és technikai fölényben voltak. Mellettük szólt az a tény is, hogy az orosz-japán háborúban (1905-1906) harctéri tapasztalatokat szereztek. Tovább súlyosbították a helyzetet az osztrák-magyar hadvezetőség – a szakértők által különböző módon értékelt, különböző súlyúnak tekintett – hibái. A legnagyobb probléma azonban talán az volt, hogy az orosz hadvezetés pontosan ismerte a Monarchia hadseregének mozgósítási, felvonulási terveit, ahogy egyébként a szerbek is. Köszönhették mindezt Alfred Redl ezredesnek, az osztrák-magyar kémelhárítás korábbi főnökének, aki a cári birodalomnak (is) dolgozott.

Az 1914-es év a Monarchia katonai vereségével zárult annak ellenére, hogy csatákat, helyi jelentőségű ütközeteket vívott meg eredményesen.

1914 végére az oroszok ellen felvonult négy osztrák-magyar hadsereg 1 110 000-es harcoló létszáma 274 000 főre apadt, 800 000 fő volt a veszteség (halott, sebesült, fogoly, beteg).

oroszk rohamra készülnek és azonnal kartácscsal⁵⁵ kezdett lövetni. Az oroszok visszavonultak. Monastraciskánál egy völgyben fekszik, melyen töltött út vezet át. A köd teljesen kiment. A faluból az ellenség is vonult vissza. Szabad szemmel jól lehetett látni, mert 1 km távolságra voltak. Pokoli dolgot vittünk végbe, Sodoma és Gomora jutott eszembe. A falu fölött, a másik oldalban volt egy szalmakazal, vállalkozni kellett önként, ki megy át egy szakasszal [két ágyú] a szalmakazalhoz. Krinner hadnagy engemet kiválasztott. Mentünk, és mit láttunk? Az udvarokon lovaknak a kumet [ovális alakú favázás igazszerszám, hámtípus] a nyakára, a másik nyergelve, a hevederek lógtak, a konyhák elejébe egy ló befogva, a másik meglőve. A házak tele sportsapkás [sic!] emberekkel. Az út tele cukros és kásás zsákokkal. A szekerek feldőlve, a lovak kidőlve vergődtek. Megérkeztünk a tűzállásba, ahonnan előre időzített srappnel⁵⁶ kezdünk lőni a kukoricaföldre, amely tele volt orosz gyalogsággal. Én nem tudtam, hogy miért, de Potyo [Potyó?] András egy karabéllyal lőni kezdett. Kérem tőle, mire lő? Azt mondotta: »Ne, egy kozák a szalmába! Nem szabad lőni, mert nincs fegyvere!« Magamhoz szólítottam [a kozákat]. Szegény kétségbe volt esve. Az egész üteg együtt volt és jött a parancs visszavonulni. Gondoltam, most mi is visszakapjuk, amit adtunk. Csak lépésben szabadott visszavonulni. Az oroszot magunkkal vittük.

Itt említem meg, mikor értünk Galíciába, nem bírtunk egy Cseklea nevű rudas lovassal, állandóan énekelte: »Megállj, megállj kutya Szerbia. Nem oda megyünk Cseklea! Valami mást!« Az első lovas egy Todorika nevű volt. Csak lépésbe kellett visszavonulni. Cseklea félt, amit észrevettem, és kezdtem énekelni neki: »Megállj, megállj, kutya Szerbia! Na most kell énekelni!« Cseklea azonban egyre Todorikát bízta, hogy »Hajtsad, Todorika!« Sokszor megismétlődött, míg együtt voltunk. Szerencsésen visszajutottunk régi állásunkba. A dél-előtti csetepaténál egy emberünk meghalt, kit Mezei Mihálynak hívtak. Úgy gondolom, gyergyóditrói volt.

Délután az ütegek szorult helyzetbe kerültek. Nem volt már visszavonulási út, mert az oroszok nagy haderővel jöttek és elvágták, megszállták. Keskeny erdei utakon indultunk vissza. Karg János altábornagy a kettes közös

⁵⁵ Az I. világháború idején már elavult tüzérségi lövedékfajta, amely hüvelybe csomagolt apróbb golyókból állt. Huzagolás nélküli ágyúcsőben használták. A kilövés alkalmával a golyókat tároló eszköz már a csőben megrepedt és a golyók szétszóródva repültek ki. Közelről támadó élőerő ellen használták.

⁵⁶ A srappnel a 16. században már tömegesen használt kartács modern változata. A gránátban a robbanótöltet körül fémgolyók helyezkedtek el, amelyek a gránát felrobbanásakor kiszabadulva fejtették ki hatásukat. Kifejezetten élőerő ellen használták. A nevét feltalálójáról, Shrapnel angol tüzértisztről kapta.

huszárokkal és a kilencesekkel⁵⁷ fedezte a visszavonulást Halics [Halych, most Ukrajna] felé. Egész éjjel, megállás nélkül mentünk. Körülbelül éjjel 9 órakor töltött utat értünk. Reggelig erős ügetéssel hajtottunk Halics felé. Virradatkor megálltunk az útszélén. Vártuk a további parancsot, körülbelül három órát álltunk. Sertést vágunk. Both János, a szakács jó gulyáslevest készített. A tegnap nem ettünk semmit, ma meg jó kávéval reggeliztünk. Egy robbanás zavarta meg az álmos tüzéreket. Szaladtunk a robbanás helyére, hogy lássuk, mi is történt. A negyedik üteg egyik ágyújának irányzója a zárvarzatot (ferslusz) takarítani akarta, előbb megpróbálta, működik-e? Mikor kartáccsal lőttek, nem lőtték ki, sem ki nem vették [a sajátjai, a pihenő tüzérek közé lőtt]. El sem lehet képzelni, hogy az útszélén a menetoszlopban mennyi ló, ember semmisült meg. A lovak helyett másokat hoztak. A halottakat eltemették, a sebesülteket elvitték. Ott láttuk, hogy rombol egyetlen találat is.

Egy magaslatra mentünk föl, ahol betonépítmények, lövészárkok, futóárkok készen voltak. A szomszéd magaslaton a negyedik üteg foglalt állást. A lovakat nem szabadott kifogni, lenyergelni, hanem az üteg szállása mögött zárt vonalba állította a befogató tiszt, aki egy főhadnagy volt, Béres János tűzmeister, mint befogató tűzmeister maradt ott. Éjszaka már hűvös, szeles idő. A lovak meg fáztak, horkoltak, kapáltak. Béres nagyon ügyesen a lovakhoz rendelte az embereket [jelenlétük megnyugtathatta az ideges lovakat]. A szomszéd magaslaton a lovak elszaladtak. Nagy csörömpölés, nagy kiabálás, hogy: »Itt a kozákok!« Hollétünk elárulták. Reggel az oroszok a hátunknál voltak. Az előre jól elkészített állásokat ott kellett hagyni. A menetirányunkban levő faluban már az orosz járőrök bent voltak. Vastag köd miatt látni nem lehetett, a felderítők csak akkor vették észre egymást, mikor pár lépésre voltak egymáshoz. A [helyi] pap meg harangoztatott. Az volt a jel az oroszoknak. A faluból kimenekültünk, mentünk Halics irányába. Halics mellett közelharc fejlődött, ahol láttam a dandártörzseket, miként lovagoltak és vágták az ellenséget. Wertz ezredes

⁵⁷ A cs. és kir. 2. huszárezred hadkiegészítési területe megegyezett a XII. nagyszabenyi hadtest területével. Az ezred- és az osztályparancsnokságok állomáshelye Brassó volt. 1914 augusztusában az I. osztály parancsnoksága és az 1-2. századok tartoztak a 38. hadosztályhoz.

A 9-es honvéd huszárezred a 3. hadsereg kötelékéhez tartozó 11. lovashadosztály részeként került a galíciai frontra. Hadkiegészítési területe megegyezett az V. kolozsvári honvédkerület területével. 1914 augusztusában az ezred és az I. osztály parancsnokságának állomáshelye Marosvásárhely volt.

úgy lovagolt kivont karddal, mintha csak gyakorlaton lett volna. A 21-es honvédek tartották vissza az oroszokat és a 23-asok.⁵⁸

A Dnyeszteren pontonhídon átkeltünk, és Kálusz irányába [vonultunk]. Összejártuk Storisambor, Rogotin [helyesen Rogolin], innen megint vissza Sambor, Przemisli, Sanok, Mezőlaborc. Zemplén megyébe értünk. Az ezredünk Ung megyébe igyekezett. Még nem értünk Ung megye határára, éjnek idején riadó volt, mikor valami orosz csapat betört. Eljutott Homonnáig, a faluban illetlenül viselkedtek, a homonnai jegyző feleségét férje előtt megbecstelítették és még többeket. Jelszó volt bosszút állni. Sinai [helyesen Szinna] üdülőhelységben lettek az oroszok bekerítve, ahonnan csak hírmondó tudott elmenni. Én nem voltam jelen, de ütegem ott volt, én már az Uzsok völgyének voltam indítva. Nagybereznára kellett az ezredtörzsszel menni, mint összekötő. Következő nap az üteghez bevonultam és Fenyvesvölgyre mentünk, ahonnan az Uzsoki-hágóra jutottunk. Már az idő hűvös volt. Áztunk, fáztunk Sianki-tetőn már havazott. Borzasztó volt, de még borzasztóbbá tette a [pusztítás] látványa. Háromszor voltunk Turkára és mindég vissza onnan, mert Havasköznél az oroszok bejöttek és Csontos felé igyekeztek. Tehát fogót [bekerítő hadműveletet] próbáltak csinálni. Vissza kellett vonulni Turkáról.

Mindenszentek estéje van. Uzsoknál táboroztunk, ahol felkeresett az utászszázadtól Bálint István, Ábrahám Péter, Darvas József Sípos. Zviedinek⁵⁹ – ekkor főhadnagy volt – elsőtiszt annyi pálinkát adott, hogy éppen elég volt virasztani. A lovam egy veremben volt, hogy ne fázzon, tüzet raktunk és mi a tűz mellett ilogattunk [iszogattunk] és énekeltünk hajnalig. Reggelig akartunk, de egy írásos parancs érkezett, hogy zugsführer Szántó veszen maga mellé hat embert, felmegy a 889-es magaslatra, ahol a batteri 1 [első üteg] elhagyott két ágyút, és ahogy tudja, elhozza. A fogatok lent a völgyben és lova várni fogják. Elmentünk, az egész társaság. Megkerestük az ágyúkat, de út nem volt, azon már az oroszok voltak. Sűrű fenyős erdő között kellett leengedni. Az oroszok is eregettek [lőttek] utánunk. Szerencsésen leérkeztünk a völgybe. Az ágyúkat

⁵⁸ Az első lemergi csatában, augusztus 25-én, Monastraciskánál megívott ütközetben a 38. honvéd hadosztály Bruszilov 8. hadseregének déli oszlopaival vette fel a harcot. Az egyetlen lőtlen erők küzdelmében a honvédek hősiesség helytállása sem akadályozhatta meg a vereséget. Itt kell megjegyezni, hogy ebben az időben a 2. osztrák-magyar hadsereg helyett csak a nagy-szebeni XII. hadtest alakulatai harcoltak a frontnak ezen a szakaszán. A másik két hadtestet előbb a szerb frontra vezényelték, majd onnan fordították vissza Galíciába. Augusztus 29-én az oroszok megtámadták a még mindig nem teljes 2. hadsereget és Halics felé visszanyomták, Lemberget az oroszok elfoglalták.

⁵⁹ Zviedinek Jenő a világháború után Mária román királyné testőrségének parancsnoka lett. (Lésztján Dénes közlése a Zviedinek által Szántó Lőrincnek küldött képeslap alapján.) Szántó Lőrinc többször meglátogatta Bukarestben a volt parancsnokát.

fölkapcsoltuk, minket otthagya, erős ügetésben elmentek. Kerestem a lovam, nem találtam. Harminckét kilométert gyalogoltam. Bálint István bácsi vigasztalt, hogy ők is gyalognak. Csontosra értem, azonnal őrparancsnoknak osztottak be. Következő nap, november 3-án ütegünk Sóhátra lett irányítva. Zviedinek főhadnagy úrral elől elmentünk, és az üteg csak két nap múlva jött utánunk. Percsénfalván [Perecseny] a lovainkat egy színbe rendeztem, és hogy mi is ott alszunk. Mikor le akartunk feküdni, jött egy nő. Kezdtünk beszélni, érdeklődött, hogy hová valók vagyunk. Végül kiderült, ő gyergyóújfalvi születés, a férje erdőkitermelésnél van, felügyelő, egy iparvonaton jár. Tűzifát hordanak az erdőről. Meghallotta, hogy Szántónak szólítanak, és azt mondta, hogy az ő falujában is egy Szántó Ádám nevű kántortanító van. Ekkor mondtam, édes testvérem. Nem telt el egy óra, két tiszt és az én részemre vacsora és ágy volt vetve.

Reggel korán indultunk Sóhátra. Egy olyan völgyön mentünk, ahol az Ungnak egy ága, az iparvasút és a szekérút megfértek, de ha felhőszakadás volt, mindent vitt magával. Persze háziasszonyunk hideg kolbász és tejeskávé reggelit adott s még csomagot is készített. Illedelmesen megköszöntük, és másorra is meghívtak. Kiváló, jó úton haladtunk. Megérkeztünk Sóhátra. Szállást csináltunk. Később jött az üteg is. Pár hétig voltunk Sóháton, de szabadban aludtunk. Féloldalú sátor volt, aláértünk még 25-en is. Száraz bükkfa volt elég. A sátor előtti tűz világított és melegített.

Engemet megint beosztottak az ezredparancsért járni. Bizony egyedül, minden nap Sóhátról 11 órakor indulni Nagybereznára az ezredparancsnokszákhoz az ezredparancsért és kimondott délután 5 órára megint Sóhátra vissza, éppen 58 km-t jelentett. Elő volt írva, milyen menetben kellett lovagolni. Nem volt idő Percsénfalván időzni sokat. Mikor a völgyön ügettem úgy csengett a patkó, mintha kovácsok vertek volna a vasra. A második héten megérkeztem Sóhátra, hát az ütegem sehol. Egy ismeretlen ruthén [ruszin] leány hozott egy cédulát, melyre írva volt, zugsführer Szántó jöjjön Havasközre.

Rossz, vízmosásos, mindég emelkedő úton kellett lovagolnom még hét kilométert. Ez is egy völgy volt, de már nem csengett a patkó, mert csak lassan erregeltem [ereszkedtem]. Rám sötétedett. Mikor Havasközre értem, egy födeles nagy hídon kellett átmennem. A híd végénél egy tüzecke pislákkolt. Mellette a hídőrség. Megmondották, hol van az ütegearancsnokság, és indultam, amint a híd másik végéhez érek, egy orosz járőr is megérkezett, kiktől a puskákat elvettem, a hídőrséget odakiáltottam. Áadtam az őrségnek [az oroszokat]. Az ezredparancsot átadtam az iskolában szállásoló ütegearancsnoknak. Kíváncsi voltam a két oroszra. Mire az őrséghez mentem, az egyik elszökött, a másik meg zsidó lévén csinálta az üzletet. Elmondotta, hogy már ötödik napja,

hogyan az oroszok visszavonultak, Kiesvölgyön is csak őrség van. Hát a zsidó megszólalt magyarul. Megkérdeztem, minden járőr így adja-e meg magát, ellenállás nélkül? Azt felelte, nem, de ő már volt az orosz-japán háborúban, s tudja, melyik a jobb.

Reggel indultunk Csontos felé, egy szép és jó úton. Irány az Uzsoki-hágó. Megint a Turkán át Turzéra, Turzéról a nagy sáron át Potbusz felé. Felmentünk a Magurára. Éjjel innen megszóktunk szerencsésen. A negyedik üteg útját Potbusznál az oroszok elzárták, az ágyúk és lőszerkocsik ottmaradtak. A Magura tövében állást foglaltunk, hat ágyúval és az első üteg két ágyúval. Szakaszparancsnoka Janesch zászlós, [barca]földvári születésű derék, bátor fiú volt. Az oroszok az állását a Maguráról belőtték. A második srappelből Janesch zászlós gerinclövést kapott, összeesett. Az ágyút kezelő legénység kénytelen volt otthagyni az ágyúkat, mert pergőtűz alá vette [vették őket az oroszok], és ha meg mertek mozdulni, az ágyúk újra kezdték. Janesch zászlóst elvitték, de alig tudták az állásból kivenni. Még közben hárman sebesültek meg. A mi ütegunket is próbálta [az ellenség] lőni. Mi is lőttük elég hatásosan, de ők minket még jobban. Végül is az állást ott kellett hagyni. Ott maradt két lőszerkocsi, 36 láda lőszer, ami 108 töltés volt. Az első ütegnak az egyik ágyúja és a lőszerkocsija szintén ott maradt. Tehát visszavonultunk.

Szép, holdvilágos este volt. Andersch ezredes úr kérdést intézett: »Ki vállalkozik önként arra, hogy elhozza az ott maradt ágyút és lőszerkocsikat?« Vállalkoztam. Kaptam négy hatosfogatot, tizenkét hajtót, négy taligát, protzét [kétkerékű, lófogatú tüzérségi vontatóeszköz] 12 emberrel. Kértem több embert, de az ezredes úr azt felelte, veszni ez is sok. Mikor indultam, a tisztek mind lekezeltek, mintha többet nem térnénk vissza. Nem maradt el Krinner hadnagy sem. Ő utánam kéredzkedett. Három kilométer távolságra kellett menni. Szigorúan megparancsoltam az embereimnek, hogyan viselkedjenek. Én gyalogszerbe, ló nélkül mentem kémlelni, hogy nem vitték el már az oroszok az ott maradt ágyút és lőszerkocsikat. Mint mindenhol, de különösen ott a szentképeknek építmény volt az út szélén, ami ilyenformán nézett ki [az eredetiben vázlatos rajz, mely a kálváriák stációkápolnáihhoz hasonló kis építményt ábrázol]. Szép holdvilág volt, jól lehetett látni. Előre mentem kúszva, hogy még az árnyékom se látszódjon, a kicsi építmény mellé és a felőlünk oldalán fölálltam. Kezdetem közel leselkedni, s hát egy orosz őr is a másik oldalán ugyanazt csinálja, amit én. A hosszú szuronyú puskát ledobta, és ezzel megmutatta, hogy ő nem ellenség. Jelzéseimre az embereim fogat nélkül jöttek. Először az ágyút és mellé lévő lőszerkocsit könnyen kivettük, és a fogatokhoz húztuk. Az orosz hűségesen segített. Következtek a mi lőszerkocsijaink. Ezek nehezebbek voltak, mert posványba kellett elhagyni, mivel a lovak nem bírták a kezelő legénység

segítségével sem [korábban]. Tizenkét jóakarátú ember, mégpedig olyanok, kiket én válogattam magam mellé, az a küllőbe belemarkolt. Nem könnyen, de kiszedtük szegény hadnagyomat, Krinnert, sajnáltam, csupa iszap, csupa sár a ruhája. Ő nem bánta, csak hogy ott lehetett velem. Neki sem engedték, hogy lóval jöjjön. Mikor annak két órája múlt, hogy elbúcsúztunk, megint viszont láthattuk egymást. Össze voltak állva az ezredes mellé, és úgy vártak. Csak zugsführer Szántónak gratuláltak. Az embereim sorakoztak. Megdicsértem őket. »Hát ez kicsoda, honnan jött ez ide [mármint az orosz]?« Kérdezte az ezredes úr. Elmondottam, egyet nevetett és megparancsolta, hogy vacsorát és cigarettát adjanak neki. Többé csapatjához nem ment vissza.⁶⁰

Megint Turkán át visszavonultunk. Nagybereznán bevagóníroztunk, és Sáros megyében Bártfánál kivagoníroztunk. Egy kombinált hadosztályba vezényelték, és Naiszandecen át, Tarnov felé harcoltunk. 1914. december 23-án Tuchownál, mint lovagoltam egy réten, mely elég veszedelmes volt, egy hegyi ágyú lövedéke a lovam alatt robbant, de nem sebesültünk, sem én, sem a lovam. Estére Tuchow északi oldalán egy magaslatra mentünk tűzállásba, ahol csak hajnalig maradhattunk, mert az előttünk lévő zászlóalj gyalogságot elfogták és elvitték. Nem sikerült kiszabadítani.

December 24-én hajnalban Tuchowból dél felé vezető töltött út mellett foglaltunk lőállást. Megvirradt. Vastag köd volt, egy víz ott folyt el, mely a Dunajacbe szaladt. Amint a köd kezdett felszállni, a Tuchowba beszállásoltak is kezdték a faluból való kivonulásukat. Az orosz kezdette lőni az utat. A járművek hajtó nélkül maradtak. Szekerek feldőltek, lórudak eltörtek, lovak megdőglöttek. Jöttek tüzérfogatok, a 15 centiméteres [átmérőjű lövedékek által robbantott] gránátölcserébe beleestek. Amelyik a sáncon át akart hajtani, az biztos volt, hogy nem tud átjutni, mert a lórúd eltörik. Nagy nevű vezérőrnagy volt a különítmény parancsnoka, aki elkiáltotta magát: »Tüzérek, kik vállalkoznak arra, hogy az utat megszabadítsák? Kilépni!« Tizenegyed magammal kiugrottam és indultunk. Még először az embereket megkértem, hogy mindent vezényszóra kell csinálni. Nagy szerencsénk volt, mivel csak egy 15-ös tarackosa volt [az oroszoknak, csak azzal lőttek]. Amíg egyik kilövés a másik után jött, két-három fogatot megszabadítottunk. Mikor a kilövést meghallottuk, azonnal gránátölcserébe feküdtünk. Az utat szabaddá tettük. 37 fogatot mentettünk

⁶⁰ A Dnyeszteren való átkelés a 2. leMBERGI csatát követő általános visszavonulás (szeptember 9–11.) része volt, amely során a 2. hadsereget Magyarország védelmére a Duklai-horpadásba rendelték. A 38. hadosztály az Uzsoki-hágót védte az ország területére betörő orosz csapatokkal szemben. A 2. hadsereg Lemberg irányába indított támadása a 8. orosz hadsereget visszavetette, azonban a győzelmet nem lehetett kiaknázni, elrendelték a visszavonulást. November 2-án a 2. hadsereg újra a Kárpátok mögött volt, a 38. hadosztály az Ung völgyét védte.

meg. Ebben volt trén, konyha, tüzérség. Este zugsführer Szántó II. osztályú,⁶¹ zugsführer Gréger I. osztályú vitézségi érmet kaptak.

Karácsony előestéje, fenyőfák felállítva, véres vattával díszítve, gyertyák világították, a szabadban volt. Láttam az őrnagy úr, Platt Heinrich, oda állt és olyan beszédet vágott ki, hogy még nem volt megvirradva, autóba ültették és elvitték front mögötti szolgálatra.⁶² Két év múlva Bécsben, az arzenálban láttam a régi tiszti ruhában, őrnagy rangban.

Visszább kellett vonulni, a Gromnik tetőre mentünk. Már tél lett, a hó mindent betakart. Az ágyúinkat behúztuk mi is fehérvászon huzattal, amely arra lett csinálva. Csend volt, nem lőttek, nem lőttünk. Táborig ágyúinkat szerre Naisandecbe [Neu-Sandec] húztuk a javítóműhelybe. Én lettem elküldve három ágyúval. Tíz napig voltunk ott. Nagyon jól telt valóban, de a januári hidegek sanyargattak. Az élelmezés jó volt. Az üteg is küldött, és az állomási parancsnokság is nyugta ellenébe adott, amit kértem. Féltem, hogy egyszer megfizettetik, de soha nem kérték a dupla ellátás árát.⁶³ [Eddig a visszaemlékezés szövege.]

Az első világháború utáni évtizedek

Szántó Lőrinc 1919. március 15-től 1937. november 1-ig dolgozott adószedő-pénztárnokként, hivatalát akkor Orbán Ferencnek adta át. Közrejátszhatott ebben az is, hogy 1935. május 1-től a csíkszentmártoni „UZU” Gőzmalom és Faipari Rt-nél alkalmazták pénztárnokként, egészen 1944. március 23-ig.

1939. október 8-án a román hatóságok letartóztatták és nyolc hétig fogva tartották. A második bécsi döntés után községi bírósággal bízták meg, tevékeny részt vállalt, illetve irányította a községháza felépítését.

⁶¹ A vitézségi érmet II. József alapította 1789. június 19-én arany és ezüst fokozattal. A legénységi állományhoz tartozó, harcban bátor, katonai érdemeket szerző, vitézi tetteket végrehajtó katonák kaphatták meg. 1849. augusztus 19-én alapították meg a II. osztályú (kis) Ezüst Vitézségi Érmet.

⁶² Vélhetően az őrnagy feljebbvalóinak nem tetszett a beszéd.

⁶³ December elején a 38. hadosztály újra támadásban volt a Szurmaj-csoport részeként. A Poprád völgyén haladva Neu-Sandec előtt utolérte és megállította a Limanowa felé nyomuló Bruszilov hadoszlopát, megakadályozva ezzel azt, hogy az ott folyó csatába beavatkozzon. A Limanowánál harcoló oroszokat a bekerítés veszélyével fenyegette, így visszavonultak. Mindemellett visszafoglalták – az Uzsoki kivételével – a Kárpátok összes hágóját. Ezután a hadosztály egészen 1915. február elejéig a staszówkai magaslatokat védte.

1944. március 27-én, az akkor 54 éves Szántó Lőrincet behívták katonának a 68. sz. málhás oszlophoz⁶⁴ szolgálatvezetőnek. 1945. március 23-án orosz fogságba esett, ahonnan 1945. június 27-én szabadult.

A magyar időben viselt bírói tisztsége miatt 1945 után kiszorult a község helyi igazgatásából. Nem úgy a római katolikus plébánia, egyházközség irányításából, hiszen az addig „csak” egyháztanácsos Szántó Lőrincet a tanács, 1946. november 3-án püspöki jóváhagyással megyebíróvá⁶⁵ választotta,⁶⁶ 1960-ig töltötte be ezt a tisztséget. Hittel, szorgalommal, tehetséggel látott hozzá az egyházközség épületeinek felújításához, az ahhoz szükséges anyagi javak megteremtéséhez, a plébánia gazdálkodásának⁶⁷ újraindításához. Tevékenységéről Bálint Vilmos plébános a következőket jegyezte fel: „Most már bízom, hogy az élet [az egyházi] Kozmáson is megindulhat. Még egy hete sincs, hogy az új gondnok felesküdt s már jönnek a 10-12 éves [éve] adósok [a földbérleti díjjal]; már a 32 000 leu-s bérlő a méltányosság álláspontjára helyezkedve, önként felajánl 270 000 leu hasznobért. A mesterek már vizsgálják az épületeket, csinálják a kántori kutat, padolják [padlózzák] a plébánia konyháját, hordják a cserepeket, meszelik a leányiskolát. Legjobban a pap van megijedve: honnan fizetjük ezt a tenger kiadást, de az új gondnok csak legyint s nem mond többet mint: »Ezeket a munkákat sürgősen el kell végeznünk. A pénz miatt ne tessék aggódni, azt az Isten kirendeli.« Hát csakugyan kirendelte...”⁶⁸

Jó iskola volt Szántó Lőrinc számára a cs. és kir. tüzérségnél betöltött szolgálatvezetőség, hiszen a falu bírójaként, megyebíróként egyaránt kitűnő szervezőkészségről tanúságot téve, ambiciózusan, eredményesen látta el feladatait. Megváltozott azonban 1945-től minden körülötte, Magyarországról újra Romániába került, ahová megérkezett a »szabadság, egyenlőség, testvériség«, az új jelmezben színre lépő régi illúziók. Az egyházi élet is zátonyra futott, államosították az egyházközség működésének alapjául szolgáló javakat, valamint az iskolát, megkezdődött az ideológiai átnevelés, az agymosás.

Rövid emlékeztetőjének 1947-re vonatkozó sorai így szólnak: „Ezután következett, ami a múltban erény volt, azt bűnnek tudták be. A becsület mezején, a haza védelmén szerzett kitüntetésem és vitéz⁶⁹ előnevem miatt MF

⁶⁴ Vélhetően a 68. határvadász-csoportparancsnokság alárendeltségében, Csíkszeredán felállított X. székely vonatosztály.

⁶⁵ A megyebíró kifejezéssel az egyházközség gondnokát illették.

⁶⁶ Kozmási Római Katolikus Plébánia. Egyháztanácsí jegyzőkönyvek, 1940-től napjainkig.

⁶⁷ Az egyházközség bevételeinek jelentős részét a tulajdonában lévő földek méltányos áron történő bérbeadásából származó jövedelem jelentette évszázadokon keresztül.

⁶⁸ Kozmási Római Katolikus Plébánia. Historia domus, 1941–1959.

⁶⁹ Harctéri érdemeiért 1941-ben vitézzé avatták.

[csík]tapolcai még le is köpött. Kapcabetyárnak titulázott. (A sarokba állítás nem sikerült.)” A vitézség, a munka korát felváltotta Szántó Lőrinc életében a megaláztatások kora. Hol másokkal együtt a csíkszentmártoni államvédelmi kirendeltség udvarát gyomlálta, hol szülőfalujában seperte az utcát. Kuláknak minősítve robotjellegű fafuvarozásra kényszerítették. A pénzben kivetett adót nem vették el tőle, a befizetetlen tartozás okán állatait akarták lefoglalni.

A megaláztatások mellé a szegénység társult, így írt erről: „Az 1950-es években olyan kevés volt az ennivalónk, hogy a vendégeimet alig tudtam kielégíteni. Lőrinc fiam a családjával látogatóba jött [Magyarországról], és a felesége arra kérte, hogy vigye el valahova, hogy egyen, jól lakjon. A [sepsi]bükszádi bányákig mentünk és ott nem kaptunk sem kenyeret, sem lisztet.”

Vitéz Szántó Lőrinc 1968. március 3-án halt meg Kozmáson. Emlékezetét, töredékben lévő emlékeztetőjét itt hagyta, ránk hagyta. Az utolsó lap, utolsó félmondata – „1915. februárban, egy szép napon jött” – jelenti annak a reményességét, hogy egyszer előkerülnek a hiányzó történetei.

www.regikepek.hu